

Mateja Jerman*

O drvenoj i mramornoj opremi župne crkve Sv. Jurja u Lovranu¹

U prvom dijelu rada donosi se kratak pregled izgradnje župne crkve Sv. Jurja u Lovranu. Najstariji zapis vezan uz oltare oporuka je lovranskog župnika Radena iz 1410. godine. Mnogo je opsežnija Quaderna capituli Lovranensis, koja donosi podatak da su se u drugoj polovici 16. stoljeća u crkvi nalazila tri oltara. Najvrjednije podatke donosi pastoralna vizitacija Francesca Bartirome, generalnog vikara pulskog biskupa Alvisea Marcella (1653.–1661.), a značajni su i zapisi Johanna Weicharda Valvasora.

U drugom dijelu rada obrađuju se drveni i mramorni oltari preostali u današnjoj župnoj crkvi te datiraju u 17. ili 18. stoljeće. Opusu venecijanskog slikara Francesca Potenze pridodaje se dosad neatribuirana oltarna pala koja prikazuje sv. Antuna Padovanskog. Drvorezbareni poklopac krstionice povezuje se s djelatnošću radionice Mihovila Zierera. Svi su sačuvani oltari tijekom stoljeća višekratno mijenjani te se u tekstu razjašnjavaju neki aspekti tih intervencija.

Ključne riječi: Lovran, crkva Sv. Jurja, altaristika, Francesco Potenza, Mihovil Zierer, Veli Lošinj, Boka Kotorska

Poznato je da je župna crkva Sv. Jurja sasvim sigurno postojala u vrijeme gotike, a neki stručnjaci smatraju da se njezina prvotna izgradnja može datirati i ranije – u vrijeme romanike.² Istovremeno s izgradnjom novog pročelja u svetište crkve postavlja se križno-rebrasti svod, koji se oslikava zidnim freskama.³ U 17. stoljeću sakralni se prostor širi

* Mateja Jerman, prof., Tina Ujevića 24, 51000 Rijeka. Elektronička pošta: mateja.jerman.ri@gmail.com.

¹ Ovaj je tekst pisana verzija izlaganja sa znanstvenog skupa *Lovranski stari grad – prošlost, sadašnjost, budućnost*, održana 16. travnja 2011. godine.

² Oko datiranja najstarijih temelja župne crkve Sv. Jurja postoje dvije teorije. A. Mohorovičić i V. Munić priklanjaju se mišljenju da je prvotna građevina nastala u vrijeme romanike, dok B. Fučić i M. Bradanović upozoravaju na nedovoljna arheološka istraživanja te se priklanjaju teoriji o gotičkoj izgradnji crkve u 14. stoljeću. Usp. Fučić, Branko, *Istarske freske*, Zora, Zagreb, 1963., kat 21 (bez paginacije); Mohorovičić, Andrija, „Stari gradovi kulturnopovijesni fenomen liburnijske obale“, *Liburnijske teme*, knj.1, 1974., str. 85; Bauer Munić, Vesna, *Sakralna arhitektura istočnoistarskih komuna od XII. do XVIII. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2005., str. 120; Bradanović, Marijan, „Graditeljstvo Lovrana u kasnom srednjem i ranijem novom vijeku“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 221.

³ Fučić, Branko, nav. dj., kat 21; Grković, Sanja, „Župna crkva sv. Jurja u Lovranu“, *Dometti*, god. 23, br. 11, 1990., str. 757.

dograđivanjem sjeverne kapele Sv. Ružarija⁴, dok je oko 1700. godine podignuto pjevalište, barokizirano pročelje te pridodana još jedna sjeverna kapela.⁵ Neki povjesničari umjetnosti tvrde da je izvorište ovakve arhitekture župne crkve zasigurno hodočasničko svetište – franjevačka crkva Sv. Marije na Trsatu, prema kojoj nastaju dvobrodna rješenja sakralnih prostora karakteristična posebno za područje Istre i Kvarnera.⁶ No vjerojatno je riječ samo o spajanju kapela u jedan bočni brod, a razlog nepostojanja južnog broda leži u lokaciji crkve, uz čiji južni zid prolazi jedna od važnijih komunikacija grada. Posljednja nadogradnja crkve izvedena je u 19. stoljeću izgradnjom sakristije između sjevernog broda i svetišta, koja je spojila tijelo crkve s pripadajućim zvonikom iz 16. ili najkasnije s početka 17. stoljeća.⁷

Arhitektonske nadogradnje župne crkve Sv. Jurja zahtijevale su i promjene u altarističkoj opremi crkve. Najstariji zapis o njezinim oltarima nalazi se u oporuci lovranskog župnika Radena, koja je pisana 1410. godine.⁸ On, osim diobe svoje imovine, spominje i župnu crkvu te unutar nje oltar Sv. Križa. *Quaderna capituli Lovranensis*, zbirka notarskih izvora značajna za lovransku novovjekovnu povijest, donosi podatak da se u drugoj polovici 16. stoljeća u župnoj crkvi nalaze tri oltara: Sv. Križa, Sv. Mihovila i Sv. Marije Snježne.⁹ Upis iz oko 1615. pod naslovom *Obeti ki ča obeča za ankoniju* prepričava proces narudžbe nove oltarne pale nakon što je stara izgorjela pri napadu Mlečana 14. prosinca 1614. godine. Nova je oltarna pala, prema procjeni zapisivača, stajala 376 libri.¹⁰

Iznimno detaljne podatke o stanju drvene altarističke opreme

⁴ Dokaz je o izgradnji prve kapele u 17. stoljeću, osim Valvasorova navoda, natpis na nadgrobnoj kamenoj ploči na podu kapele koji spominje 1669. godinu, što dokazuje da je njezina izgradnja bila svakako prije navedene godine. Bauer Munić, Vesna, nav. dj., str. 120–121.

⁵ Na kronogramu u luneti iznad ulaznih vrata u glavni brod iščitava se godina 1700. kao godina početka obnove crkve. (AD SANCTISSIMAE TRINITATIS GLORIAM / ALMAE DEI GENITRICIS VIRGINIS MARIAE ?SS / GEORGII ET ANTONII PATAVINI TVTE?LARIV / HONOREM / SVB ILLmo ET REVmo DNO IOSEPHO MARIA BOTTARI EPISCOPO / DIOECESANO / ET / ILLMmo DNO IOE IACOBO L B? DE RAVNACH CAP PISINENSIS / SVB BEV MODNO ABBATE TOMA CHAMSA ET ADM?? / D? MARTINO FRANVL ET ANDREA PERSICH HVIVS COL / LEGIATAE ?AN TEMILV HOC COI PIOR PRAESERTIM PER / ILLRIS ET EXCELmi DNI IO BAPTAE FRANVL AVXILIO IN / DEFESSA AVTEM CVRA A. R.D. MATTHIAE / CHAMSA PAROCHI AVCTVMbt ET ELEGANTIVS / REDDITV? EX?IT ANNO MDCC). Radmila Matejčić donosi podatak iz zapisnika vizitacije da crkva 1701. godine još nije bila dovršena. Matejčić, Radmila, „Barok u Istri i Hrvatskom primorju“, u: Horvat, Anđela – Matejčić, Radmila – Prijatelj, Kruno, *Barok u Hrvatskoj*, Liber – Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti – Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske – Grafički zavod Hrvatske – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982., str. 457.

⁶ Marković, Vladimir, *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri – tipologija i stil*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2004., str. 14–17.

⁷ Bradanović, Marijan, nav. dj., str. 223.

⁸ Šurmin, Đuro, „Hrvatski spomenici“, *Starine JAZU*, Zagreb, 1898., str. 198; nav. prema: Viškanić, Damir, *Quaderna capituli Lovranensis/Kvaderna kapitula lovranskoga*, Katedra Čakavskoga sabora Opatija – Adamić, Lovran – Rijeka, 2002., str. 311.

⁹ Na i. mj.

¹⁰ Libra je jedinica za težinu određenog plemenitog metala iz koje se kovao određeni broj kovanica. Nakon 1545. dukat je bio srebrnjak u vrijednosti od 124 solda, a jedna libra srebra imala je vrijednost od 20 solda srebra. Prema tome, 376 libri je 1615. godine, vrijedilo oko 60 dukata. Usp. Viškanić, Damir, nav. dj., str. 314.

donosi pastoralna vizitacija Francesca Bartirome, generalnog vikara i izaslanika pulskog biskupa Alvisca Marcella (1653.–1661.), koji u pratnji senjskog biskupa Pietra Marianija evidentira stanje sakralnih objekata Pulske biskupije tijekom 1658. i 1659. godine, a lovransku župnu crkvu posjećuje 12. studenog 1658.¹¹ Prilikom posjete župnoj crkvi Sv. Jurja, uz upute o pravilnu pohranjivanju relikvija, iz njegova opisa crkvene unutrašnjosti saznaje se da je glavni oltar posvećen sv. Jurju Mučeniku te da ima pozlaćeni retabl s kipovima, srebrni križ, anđele adorante i mjedene svijećnjake. U crkvi se tada nalazio i oltar Gospe Snježne od pozlaćena drva s reljefnim prikazima Blažene Djevice i kipovima svetaca. Oltar Gospe od Ružarija tada je bio najnoviji oltar, potpuno pozlaćen, s kipovima i reljefno prikazanim likovima. Biskup navodi da ga je od crkvenog novca dao izraditi za 230 dukata sam župnik Giovanni Campsa. U crkvi se pri posjeti vizitatora nalazio i manji oltar Gospe Karmelske, ranije zvan Sv. Križ, koji je dao za 170 dukata izraditi župan Matija Katešić.¹² Rukopis vizitacije lovranske župne crkve Sv. Jurja sadrži i priloge s tekstovima posvete dvaju novokupljenih oltara, iz kojih doznajemo da je 1658. godine desno od glavnoga oltara stajao oltar Blažene Djevice Marije od Svete Krunice (ili već gore navedeni Oltar Gospe od Ružarija), dok je na lijevoj strani crkve stajao mali oltar Sv. Križa, kojemu je posvećenjem promijenjen titular u čast Gospe Karmelske.¹³ U oba su oltara prilikom posvete ugrađene relikvije sv. Pavla Apostola, sv. Ivana Krstitelja i sv. Marciana Mučenika.¹⁴

Pišući svoje monumentalno djelo *Die Ehre des Herzogthums Crain* krajem 17. stoljeća, Johann Weichard Valvasor donosi, osim zemljopisnog okvira i topografije okolice, popis sakralnih objekata Lovrana.¹⁵ Među njima na prvo mjesto stavlja župnu crkvu Sv. Jurja Mučenika te navodi da se u njezinoj unutrašnjosti nalaze tri oltara: Sv. Jurja, Krista i Majke Božje. Spominje i jednu oltarnu palu s prikazom Majke Božje „preko 400 godina staru“. U jedinjoj bočnoj kapeli „sv. Rosarija“ zatječe dva oltara: Majke

¹¹ Kudiš Burić, Nina – Labus, Nenad (prir.), *Dalle parti arciducali e sotto San Marco: Visite arciducali fatte del anno 1658 et venete 1659/U kraljevskim stranama i pod Svetim Markom: Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.*, Riječka nadbiskupija – Porečko-pulska biskupija – Adamić, Rijeka, 2003., str. 85–88.

¹² Isto, str. 87.

¹³ Oltar Gospe Karmelske nalazio se u tek dograđenoj kapeli Sv. Ružarija.

¹⁴ Izvorni tekst na latinskom s prijevodom na hrvatski jezik donose Kudiš Burić, Nina – Labus, Nenad (prir.), nav. dj., str. 51.

¹⁵ „Župna crkva sv. Jurja ima tri oltara: sv. Jurja, našeg Gospodina i naše ljubljene Gospe. U ovoj je crkvi drvena izrezbarena slika Majke Božje, stara preko četiri stotine godina i kroz toliku nepovoljnu starost ukrasa, kojem je inače svojstveno raspadanje, nije moguće uočiti niti najmanje odlamanje, već unatoč vremenu doima se lijepom i novom, kao da je tek danas dovršena: jednako kao što se i drvo doimlje potpuno svježim.“ Valvasor, Johann Weichard, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, Laibach, 1689., str. 762. Usp. Jurković, Ivan, „Valvasor, Johann Weichard“, natuknica u: Bertoša, Miroslav – Matijašić, Robert (ur.), *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2005., str. 855.

Božje Karmelske i oltar Sv. Antuna.¹⁶ Kako se kroz stoljeća altaristička oprema crkve mijenjala prema zahtjevima i doprinosima župnika i vjernika, Valvasorov opis predstavlja izuzetno vrijedan dokument za povijesnoumjetničko istraživanje prošlosti župne crkve.

No u crkvi danas postoji samo jedan drveni, rezbareni i polikromirani oltar, koji je mogao nastati prije Bartiromine vizitacije iz 1658. godine.¹⁷ Prema njegovu zapisu, svi su oltari imali pozlaćeni retabl s kipovima i reljefno prikazanim likovima, a osim glavnog oltara i, kako doznajemo iz Valvasorova opisa crkve, oltara posvećenog Kristu svi su bili posvećeni Bogorodici. Razlikovali su se s obzirom na pobožnost koja se na pojedinom oltaru slavila.

Oltar Gospe Snježne

U bočnom brodu župne crkve danas se nalaze tri drvena oltara, od kojih dva na temelju njihovih stilskih odlika valja datirati nakon Bartiromine vizitacije. Treći – točnije, smještajem drugi od ulaza – možda je jedan od onih koji se spominju u rukopisu iz 1658. godine. Iako središnji dio retable nema svoj izvorni izgled, već je postavljena oltarna pala iz kasnijeg razdoblja, ikonografija oltara odgovara spomenutom oltaru Gospe Snježne.¹⁸ U središtu atike nalazi se reljef Bogorodice s Djetetom, koja u ruci drži snježnu kuglu, prema kojoj maleni Krist pruža ruku. Odvojeni polustupovima, flankiraju ih dva sveca, od kojih jedan, odjeven u dominikanski habit, drži model grada Lovrana, dok drugi najvjerojatnije predstavlja sv. Pavla, koji je u ruci držao mač. Na vrhu atike, na prijestolju sjedi Bog Otac, do kojega su klizeći likovi nepoznatih svetaca. Retabl oltara nema izvornu oltarnu palu, ali su sačuvani izvorni kipovi, slijeva sv. Nikola Tolentinski i zdesna sv. Alojzije Gonzaga sa svojim pripadajućim atributima. Svi su dijelovi oltara u nekoliko navrata bili prilično nespretno preslikani, stoga je stvarnu kvalitetu izvornog oblikovanja i vještinu nanošenja polikromije teško detektirati. No da je oltar izrađen polovicom 17. stoljeća, dokazuju analogije s oltarom Gospe od Ružarija u župnoj crkvi Sv. Jurja u Boljunu, za koji se navodi da je sagrađen 1651. godine.¹⁹ Riječ je o oltarima s retablama od pozlaćena drva s kipovima i/ili reljefno prikazanim likovima čija je tektonika ispunjena

¹⁶ Valvasor u svojem opisu spominje ukupno 5 oltara, što nam dokazuje da je altarističkoj opremi župne crkve Sv. Jurja u razdoblju između Bartiromine vizitacije i Valvasorova posjeta pridodan još jedan oltar. Oltar Sv. Antuna koji spominje J. W. Valvasor vjerojatno je već spomenuti oltar Gospe Snježne, dok je novi oltar posvećen Kristu postavljen na njegovo prijašnje mjesto, lijevo od glavnog oltara. Valvasor, Johann Weichard, nav. dj., str. 762.

¹⁷ Kudiš Burić, Nina – Labus, Nenad (prir.), nav. dj., str. 77.

¹⁸ Fučić, Branko, „Gospa Snježna“, natuknica u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., str. 273.

¹⁹ Ivetić, Marija, *Drveni retabli oltara od XVII. do kraja XIX. stoljeća iz crkava središnje Istre*, Pučko otvoreno učilište – Muzej grada Pazina, Pazin, 2007., str. 44–47.



Slika 1. Oltar Gospe Snježne, snimila M. Jerman, 2011.

vrlo bogatom reljefnom vegetabilnom ornamentikom.²⁰ Središnji je dio donjeg kata namijenjen postavljanju slikane oltarne pale. Oltari ovakve vrste imaju i po nekoliko katova, ovisno o narudžbi, te pripadaju kvalitetnim ostvarenjima tipičnim za altarističku produkciju druge četvrtine i sredine 17. stoljeća. Ovoj skupini oltara pripada i oltar Sv. Lovre u istoimenoj crkvi u Premanturi,²¹ a može im se približiti i oltar Bogorodice Zaštitnice iz crkve Majke Božje na Placu u Gračišću.²² Usporedbom likova Bogorodice na spomenutim oltarima te drugih prikazanih svetaca može se zaključiti da je riječ o istoj radionici. Izrazita sličnost kipova „premanturske skupine“²³ javlja se u modeliranju Bogorodičina uskog lica, široka i zaobljena čela, otečenih kapaka, istaknute nadusnice i izbačene bradice. Uz detalje kao što je način na koji su prikazana stopala po kojim je polegla tkanina odjeće slična je i modelacija gusto nabrane draperije. Na navedenim lokalitetima lako se mogu uočiti i međusobne sličnosti drugih prikazanih svetaca. Figura sveca u dominikanskom habitu, koji u ruci drži model Lovrana na lovranskom oltaru Gospe Snježne, srodna je liku sv. Lovre u premanturskoj crkvi te ukradenom, ali dokumentiranom kipu sv. Stjepana iz crkve sv. Flora u Pomeru. Oltari „premanturske skupine“ nastali su pod utjecajem šireg venetskog i podalpskog kulturnog kruga te se stavljaju uz bok suvremene drvorezbarske produkcije u Venetu.²⁴

Početakom 19. stoljeća na oltar je postavljena nova pala s prikazom sv. Antuna Padovanskog, jer je ona stara najvjerojatnije propala ili dotrajala. U središtu je slike sv. Antun Padovanski, kojemu se s neba

²⁰ Kudiš Burić, Nina – Labus, Nenad (prir.), nav. dj., str. 361.

²¹ Na i. mj.

²² Matejčić, Radmila, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, str. 491.

²³ Prva je ovaj naziv upotrijebila Vlasta Zajec u svojoj doktorskoj disertaciji kako bi objedinila sve primjere tipova likova koji se pojavljuju na oltarima u crkvi Sv. Lovre u Premanturi, crkvi Sv. Jurja u Boljunu te nestalom kipu sv. Stjepana iz crkve Sv. Flora u Pomeru. U istu skupinu svrstava i kipove drugog kata oltara Gospe Snježne u župnoj crkvi Sv. Jurja u Lovranu, koji ona naziva oltarom Sv. Franje Asiškog. Zajec, Vlasta, *Drvena skulptura 17. stoljeća u Istri* (doktorska disertacija), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2001., str. 114. Vlasta Zajec „premanturskoj skupini“ pridodala je još znatan broj lokacija, što je opširno elaborirala u članku: Zajec, Vlasta, „Prilozi za katalog skulpture 17. stoljeća u Istri“, u: *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2004., str. 191–196.

²⁴ Kudiš Burić, Nina – Labus, Nenad (prir.), nav. dj., str. 361.

ukazuje Krist kao dijete okruženo anđelima. Predmeti na stolu lijevo od sveca te ljljan u rukama anđela određuju njegov identitet, a što je potvrđeno i malenim prikazom bazilike Sv. Antuna u Padovi s desne strane. Riječ je o djelu venecijanskog slikara Francesca Potenze, koji djeluje u prvoj četvrtini 19. stoljeća, sljedbenika kasnobaroknog izraza koji zajedno s klasicističkim novim pojedinostima stvara prilično dojmljivo slikarstvo. Autor oltarne pale do sada nije bio prepoznat²⁵, iako se slikar na svoje djelo potpisao, desno od svečeva lika, a zapisao je i godinu izrade: *Fran. Potenza Fece A. D. 1819*. Francesco Potenza na istočnoj je obali Jadrana ostavio više svojih djela u srednjoj i južnoj Dalmaciji, a dvije njegove slike nalaze se u Velom Lošinju.²⁶



Slika 2. Francesco Potenza, Sv. Antun Padovanski, snimila M. Jerman, 2011.

Oltarna pala sv. Antuna Padovanskog u župnoj crkvi Sv. Jurja tako postaje osmo poznato djelo Francesca Potenze na istočnoj obali Jadrana. Kompozicijski najsljibnije Potenzino potpisano djelo, ali bez datacije nalazi se u biblioteci samostana franjevac konventualaca Sv. Franje u Splitu i prikazuje *Stigmatizaciju sv. Franje*. U središtu je slike poklekli lik sv. Franje u ekstazi, na čije ruke silaze stigme u obliku svjetlosnih zraka koje proizlaze iz raspeta Kristova lika okružena anđelima. U prostranu se krajolik, osim sv. Franje, nalazi i svečev pratilac sv. Leon, koji sjedi s kukuljicom na glavi i čita. Pokraj sv. Franje položeni su njegovi simboli, lubanja i raspelo. Slična je organizacija prostora i na lovranskoj Potenzinoj

²⁵ Sliku je prije njezine nedavne restauracije objavila Nina Kudiš datirajući je u 17. stoljeće. Prije restauracije na slici nisu bili vidljivi potpis i datacija autora. Kudiš, Nina, *Sakralno slikarstvo XVI. i XVII. stoljeća u Rijeci i regiji* (katalog izložbe *Ars Sacra*), Centar za kulturu Rijeka, Rijeka, 1990., str. 95.

²⁶ O slikama u srednjoj i južnoj Dalmaciji v.: Prijatelj, Kruno, „Slika Francesca Potenze u samostanu sv. Frane u Splitu“, *Kulturna baština*, br. 16, 1985., str. 57–60; Tomić, Radoslav, „Arhitektura i umjetnička baština“, u: Pelc, Milan (ur.), *Veličina malenih: povijest i kulturna baština Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2010., str. 212–214. Oltarnu palu *Gospa od Karmela sa sv. Antunom Opatom i sv. Dominikom* iz župne crkve Sv. Antuna Opata u Velom Lošinju spominju, bez povijesnoumjetničke analize, Radoslav Tomić u članku Tomić, Radoslav, „Dva djela iz ostavštine Gaspara Kraljeta u crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinju“, u: Vicelja, Marina – Kudiš, Nina (ur.), *Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije*, Posebno izdanje zbornika Pedagoškog fakulteta, Pedagoški fakultet, Rijeka, 1993., str. 278 te Cornelio Stefani-Steffich u: *L'arte sacra nelle chiese di Lussingrande*, Vittorio Veneto, Pordenone, 2003., str. 34. Slika sv. Antuna Padovanskog sa svecima iz crkve Gospe od Anđela u Velom Lošinju dosad nije objavljena.



Slika 3. Francesco Potenza,
Stigmatizacija sv. Franje, samostan
franjevaca konventualaca u Splitu



Slika 4. Francesco Potenza, Sv. Antun
Padovanski sa svecima, Crkva Gospe
od Anđela u Velom Lošinjju,
snimio D. Tulić, 2009.

oltarnoj pali: sv. Antun Padovanski zrcalno je okrenut sv. Franjo, prikaz se odvija u prostranu krajoliku s utvrđenim gradom u daljini, a s neba, okružen anđelima, silazi mali Krist, koji ga blagoslivlje.

Ostala poznata slikarska ostvarenja Francesca Potenze na istočnoj obali Jadrana prikazi su starozavjetne tematike ili scene iz Kristova života. U Boki Kotorskoj nalaze se čak četiri slikarska platna nastala u rasponu od 1803. do 1818. godine, zbog čega se smatra da je slikar neko vrijeme tamo i živio.²⁷ U crkvi Sv. Eustahija u Dobroti nalazi se njegova pala *Poklonstvo kraljeva*, koja je potpisom datirana u 1803. godinu. Jedna njegova potpisana i datirana slika (1818. godina) s prikazom sv. Petra i Pavla te Srcem Isusovim nalazi se u crkvi Sv. Antuna u Tivtu. U salonu palače Florio-Luković u Prčanju nalaze se dva velika Potenzina slikarska platna sa starozavjetnim prizorima: *Jefta koji susreće kćer* i *Jefta koji ispunja zavjet*. U župnoj crkvi Sv. Antuna Opata u Velom Lošinju nalazi se još jedno djelo Francesca Potenze, o kojem postoje i pisani izvori. Spominje se u oporuci Gašpara Kraljeta, lošinjskog pomorca i mecene, koji ga je kupio u ožujku 1810. godine²⁸ za Oltar Gospe Karmelske.²⁹ Oltarna pala prikazuje *Gospu od Karmela sa sv. Antunom Opatom i sv. Dominikom*.³⁰ U crkvi Gospe od Anđela, također u Velom Lošinju, nalazi se još jedna njegova slika, koja prikazuje sv. Antuna Padovanskog sa svecima i anđelom.³¹ Djelo je potpisano, ali ne i datirano. I na ovoj oltarnoj pali nalazimo Potenzina tipičnog anđela, poput onoga u podnožju lovranskog sv. Antuna Padovanskog.

Prema sačuvanim i dosada poznatim slikarskim ostvarenjima, Francesco Potenza jedan je od rijetkih predstavnika novog klasicističkog duha u venecijanskom slikarstvu, koji vješto kombinira s okašnjelim baroknim izrazom. Neosporno je njegovo posjedovanje stanovite zanatske vještine i posvećenost detaljima, koji su krajem 18. i početkom 19. stoljeća očito zadovoljavali ukus tadašnjih naručitelja. Novo stilsko razdoblje klasicizma u umjetnosti istočne obale Jadrana nije bogato zastupljeno, stoga je lovranska pala važan prilog opusu ovog slikara s prijelaza stoljeća, ali i zanimljiv dodatak popisu slikarskih djela sakralne tematike s početka

²⁷ Teoriju da je Francesco Potenza živio u Boki Kotorskoj iznio je 1930-ih godina don Niko Luković. No u razdoblju od kraja 18. do početka 19. stoljeća, točnije do 1818., kada nastaje posljednje djelo u Boki Kotorskoj, Francesco Potenza izradio je dvije slike za crkve u Velom Lošinju. Za jednu od njih znamo da je kupljena u Veneciji. Oltarne pale stoljećima su se naručivale i kupovale u Veneciji jer je tamo bilo i najveće tržište, stoga je izglednija teorija da je Francesco Potenza živio upravo u Veneciji ili njezinoj bližjoj okolici, a ne, kako je smatrao don Niko Luković, u Boki Kotorskoj. Usp. Prijatelj, Krno, nav. dj., str. 59.

²⁸ Budini, Antonio, „Gaspare Craglietto“, *Pagine istriane*, 4, 1950., str. 145.

²⁹ Stefani-Steffich, Cornelio, nav. dj., str. 34.

³⁰ Tomić, Radoslav, *Dva djela iz ostavštine Gaspara Kraljeta u crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinju*, str. 278.

³¹ Djelo nije objavljeno, a na njega me uputio asistent na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci Damir Tulić.

19. stoljeća na području Hrvatskog primorja i Istre.³²

Oltar Gospe Karmelske

Oltar Gospe Karmelske, koji se nalazi na začeljnem zidu bočnog broda župne crkve Sv. Jurja, nastao je, u skladu sa svojim stilskim odlikama, u prvoj polovici 18. stoljeća. Uatici ima reljefni prikaz Bogorodice, koja je u skladu s ikonografijom oltara u lijevoj ruci vjerojatno držala škapular.³³ Okružuju je zrake svjetlosti i kružni oblaci, dok je na vrhu atike s bočnih strana flankiraju dva sveca karmelićana, koji u jednoj ruci drže molitvenike, a u drugoj su ruci držali škapulare. Tabernakulu koji je postavljen na oltarnu menzu, čini se, nedostaju skulpture manjih dimenzija na njegovim bočnim stranama i upitno je je li uopće izvorno bio namijenjen ovom oltaru.³⁴ Carska kruna iznad oltarne pale smješta ga u skupinu oltara kakvi se mogu u tom razdoblju naći na području habsburške vlasti. Jedan takav, slična izgleda, ali mnogo bogatiji, nalazi se u crkvi Majke Božje Trsatske u Rijeci i posvećen je sv. Ivanu Nepomuku. Taj je oltar posvećen 1727. godine i poput ostalih drvorezarenih oltara u crkvi proizvod je franjevačke radionice kranjskog (slovenskog) podrijetla, pod južnotirolskim utjecajima.³⁵ Naime trsatski su franjevci, kao i župljani Lovrana, u 18. stoljeću i upravno bili vezani za Kranjsku, što objašnjava simbol austrijske krune na oltaru Sv. Ivana Nepomuka i lovranskom oltaru Gospe Karmelske. Radionica je ostavila značajan broj djela na Trsatu,



Slika 5. Oltar Gospe Karmelske, snimila M. Jerman, 2011.

³² Umjetnost na istočnoj obali Jadrana na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće obilježena je sa svega nekoliko imena: Petar Katušić, Rafo Martini i Carmelo Reggio iz Palermo, koji su djelovali na području Dubrovnika. U ostalim gradovima postoje samo sporadične pojave klasicističkih portreta i koje oltarne slike kupljene u Veneciji ili Venetu. Usp. Prijatelj, Kruno, nav. dj., str. 60.

³³ Fučić, Branko, „Gospa Karmelska“, natuknica u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, str. 272.

³⁴ Postoji mogućnost da je tabernakul pripadao oltaru Sv. Križa, kojemu stilski više odgovara. U tom je slučaju prikaz *Duša u čistilištu* mogao biti izvorno na oltaru Gospe Karmelske, što je za oltar takve tematike bilo i uobičajeno.

³⁵ Matejčić, Radmila, *Crkva Gospe Trsatske i Franjevački samostan*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1991., str. 47–48.

boraveći ovdje dvadesetih godina 18. stoljeća, a ujedno je i pridonijela preobražaju baroknog stilskog izraza kakav je do tada prevladavao u umjetnosti Rijeke i okolice.³⁶ Lovranski oltar Gospe Karmelske vjerojatno je izradila manja domaća radionica, koja je uvelike pojednostavnila arhitektonska rješenja i dekoraciju te stilsko bogatstvo trsatskih oltara uz očekivani izostanak kvalitete koja se sreće u franjevačkoj crkvi.

Središnji dio oltarnog retabla zauzima jako oštećena oltarna pala nepoznatog autora koja prikazuje Gospu Karmelsku, sv. Šimuna Stocka i duše u čistilištu.³⁷ Nastala je istovremeno s oltarom, a u kontekstu poznavanja slikarstva na području nekadašnje Pulske biskupije ne treba odbaciti mogućnost autorstva nekog majstora aktivnog na području Istre u prvoj polovici 18. stoljeća. Sličan stilski izraz i tipologiju likova ima, zasad nepoznat, majstor sredine 18. stoljeća, autor *Bogorodice Karmelske s dušama u čistilištu* u župnoj crkvi Sv. Antuna Opata u Rovinjskom selu.³⁸ Sigurnost autorstva nemoguće je potvrditi bez prethodne i prijeko potrebne restauracije oltarne pale. Naime ona je u središnjem dijelu oštećena, odnosno njezino je platno raskinuto, a tijekom godina slikana je površina dobila i sloj prljavštine.

Oltar sv. Križa

Pri vanjskom ulazu u bočni brod župne crkve Sv. Jurja, s lijeve strane na sjevernom zidu, nalazi se posljednji drveni polikromirani i rezbareni oltar. Podignut je u čast Sv. Križa, stoga najveći dio retabla zauzima središnja niša s drvenim Raspelom zatvorenim u staklenu kutiju. Iznad raspela nalazi se reljefni prikaz prilično nespretno oblikovana sv. Mihovila, koji svladava vraga. Okružuju ga zrake svjetlosti i mali oblaci po uzoru na kompoziciju atike oltara Gospe Karmelske, no u ovom su slučaju vrlo pojednostavljena oblikovanja. Svetog Mihovila flankiraju dva anđela nelijepo preslikanih lica, a isti je slučaj s licima duša u čistilištu, koje se u reljefnom prikazu nalaze na predeli oltara. Oltaru očigledno nedostaju i bočni kipovi, za koje su vidljiva postolja, a sam oltar ovakvom arhitektonskom kompozicijom mogao se ugledati na oltar Sv. Petra koji se nalazi u već spomenutoj franjevačkoj crkvi Majke Božje Trsatske u Rijeci. Riječ je o drvorezbarenu oltaru sa slikom *Krist predaje ključeve sv. Petru* i

³⁶ Matejčić, Radmila, „Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj umjetnosti Rijeke“, *Zbornik za likovne umjetnosti*, br. 14, 1978., str. 156.

³⁷ U donjem lijevom uglu slike naslikan je maleni grb koji u svom središnjem polju ima pticu, iz čega se može zaključiti da je slika imala svoga donatora. Njega treba tražiti u redovima plemićkih obitelji koje su u to doba živjele na području Lovrana.

³⁸ Bralić, Višnja, „Bogorodica Karmelska s dušama u čistilištu“, u: Bralić, Višnja – Kudiš Burić, Nina (ur.), *Slikarska baština Istre: djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*, Institut za povijest umjetnosti – Centar za povijesna istraživanja, Zagreb – Rovinj, 2006., str. 490–491, kat. 429.



Slika 6. Oltar Sv. Križa, snimila M. Jerman, 2011.

izvedeno prema nekom starijem uzoru, što bi dalo naslutiti kruto formiranje muskulature, kao i izraz Kristova ispačena lica. Vještije stilizirana perizoma i položaj Kristovih nogu daju naslutiti da je nepoznati majstor bio upoznat s uobičajenim shemama prikazivanja i rezbarenja ove teme. U tom bi se smislu s njim moglo povezati jedno Raspelo koje se nalazi u župnoj crkvi Sv. Marije Velike u Cresu. Iako je uvelike nestručno premazano debelim namazom boje, sličnosti su neosporive: od impostacije tijela i položaja glave Krista do načina oblikovanja njegovog tijela i draperije. Iako se cresko Raspelo ne nalazi *in situ*, za pretpostaviti je da je bilo dijelom nekog drvenog oltara, možda u vrlo sličnoj kompozicijskoj ideji poput one na oltaru Sv. Križa u Lovranu.

Ovoj skupini raspela valja pridodati i Raspelo iz župne crkve Svetog Trojstva u Baški na otoku Krku, koje je, poput onog lovranskog, dio retabla oltara Sv. Križa. Oba su raspela zatvorena u staklenu kutiju, a njihova je pozadina oslikana noćnim pejzažom. Na pozadini lovranskog Raspela raspoznaje se i shematski dočarana silueta Jeruzalema, dok bašćanskog raspetog Krista oplakuju Bogorodica, sv. Ivan Evanđelist i sv. Marija Magdalena. Tezu da je oltare izradio isti autor potkrjepljuje i usporedba

predelom s prikazom *Duša u čistilištu*, koji potječe iz 1723. godine.³⁹ Naatici trsatskog oltara nalazi se Bogorodica s Djetetom, koju također flankiraju dva anđela adoranta mnogo kvalitetnijeg oblikovanja od onih lovranskih. Vjerojatno je oltar Sv. Križa u župnoj crkvi Sv. Jurja izradila neka radionica aktivna na području sjevernog Jadrana u drugoj polovici 18. stoljeća, slijedeći primjer franjevačke drvorezbarske radionice, ali nekoliko desetljeća kasnije i s mnogo manje vještine.

Raspelo u središnjem dijelu retabla vjerojatno je

³⁹ Matejčić, Radmila, *Crkva Gospe Trsatske i Franjevački samostan*, str. 52–56.



Slika 7. Raspelo iz župne crkve Sv. Marije Velike u Cresu – detalj, Fototeka Konzervatorskog odjela u Rijeci



Slika 8. Raspelo s oltara Sv. Križa – detalj, snimila M. Jerman, 2011.

figure Bogorodice i lovranskog sv. Mihovila: ovalno lice s izraženim jagodicama i izbačenom bradicom, polusklopljene oči i karakteristično oblikovanje draperije. Pisani izvori o župnoj crkvi Sv. Trojstva u Baški otkrivaju da je izgradnja crkve započela 1724. godine te da je 16 godina kasnije crkva i posvećena.⁴⁰ Prilikom posvećenja crkve, glavnog oltara i oltara Gospe Karmelske zapisano je da se u crkvi već nalazi oltar Sv. Križa, što njegov nastanak određuje razdobljem između 1724. i 1740. godine. Prema tome bašćanski oltar Sv. Križa, oltar Sv. Križa iz župne crkve Sv. Jurja u Lovranu i cresko Raspelo djelo su istog anonimnog drvorezbara djelatnog na području Kvarnera u prvoj polovici 18. stoljeća.



Slika 9. Oltar Sv. Križa, župna crkva Sv. Trojstva u Baškoj, snimila M. Jerman, 2011.

Drveni poklopac krstionice

Posljednji primjer drvene opreme župne crkve Sv. Jurja u Lovranu drveni je poklopac mramorne krstionice. Peterostrani poklopac ima prikaze četiriju evanđelista smještene u edikule i međusobno odijeljene jednostavnim figurama *putta*. Peta strana nema prikaz sveca i služi kao otvor krstionice. Na vrhu krstionice skulpturalna je grupa s uobičajenim prikazom Krštenja Kristova.

Prema svojim oblikovnim elementima lovranski drveni poklopac krstionice može se približiti radionici Mihovila Zierera⁴¹ djelatnog krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Djela njegove radionice nalazimo na otoku Krku, u Rijeci, Kastvu i u obližnjim Mošćenicama. Korska sjedala u župnoj crkvi Sv. Andrije Apostola u Mošćenicama nastala su između 1699. i 1704. godine⁴². Kanonički kor (tri mjesta s lijeve i s desne strane) napravljen je vjerojatno prije 1699. godine, dok su posljednja sjedala od

⁴⁰ Bolonić, Mihovil – Žic-Rokov Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977., str. 387–388.

⁴¹ Do istog je zaključka samostalnim istraživanjem došao i dr. sc. Marijan Bradanović, koji je spomenuo poklopac krstionice unutar teme *Prilozi poznavanju lovranske skulpture*, s kojom je sudjelovao na istom znanstvenom skupu *Lovranski stari grad – prošlost, sadašnjost, budućnost* u travnju 2011. godine.

⁴² Pelosa, Makso, *Župa Mošćenice*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., str. 4.



Slika 10. Radionica Mihovila Zierera, poklopac Krstionice – detalj, snimila M. Jerman, 2011.

glavnoga oltara izrađena 1704. godine. Naime ova korska sjedala imaju suzdržaniji ornament, čime drvene površine dolaze više do izražaja. Radmila Matejčić ističe: „Raščlamba je podvučena okomito postavljenim hermama i akantusovim perforiranim ogradama sjedišta, prostor za niše omeđen je samo ljuskama pokrivenim konzolicama.“⁴³ Ovi elementi Ziererove radionice mogu se pridodati njegovoj ranijoj fazi, kada je najvjerojatnije izradio i korske klupe u župnoj crkvi Sv. Jelene u Kastvu, što se smješta u vrijeme gradnje glavnog oltara, 1691. godine.⁴⁴ U to vrijeme valja datirati i izradu lovranskog poklopca krstionice. Kao potvrda predložene datacije, a riječ je o posljednjem desetljeću 17. stoljeća, reljefi su svetaca na kastavskim korskim sjedalima, koji stoje u edikulama sa školjkastim kalotama. Slična je impostacija likova i oblikovanje draperije te karakteristično rezbarenje geometrijskih i biljnih ornamenta. Poklopac lovranske krstionice bez obzira na naknadne nespretne premaze boje nesumnjivo je dio opusa Ziererove radionice, u kojoj se prema arhivskim podacima spominju i dva majstora: stanoviti Joan Sneit te Mihovilov rođak Franjo,⁴⁵ jedni od mnogih drvorezbara, Ziererovih pomoćnika. Radionica je postojala čak tri desetljeća i za to je vrijeme na ovom području ostavila brojna drvorezbarska djela, kojima se sad može pridodati i ovaj poklopac krstionice.

⁴³ Matejčić, Radmila, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, str. 587.

⁴⁴ Na i. mj.

⁴⁵ Isto, str. 585.



Slika 11. Radionica Mihovila Zierera, korska sjedala u župnoj crkvi Sv. Andrije u Mošćenicama – detalj, snimila M. Jerman, 2011.



Slika 12. Radionica Mihovila Zierera, korske klupe u župnoj crkvi Sv. Jelene u Kastvu, snimio D. Krizmanić

Glavni oltar Sv. Jurja

Na mjesto nekadašnjeg drvenog, rezbarenog i polikromiranog glavnog oltara župne crkve Sv. Jurja u drugoj polovici 18. stoljeća postavlja se novi mramorni oltar posvećen istom titularu, sa skulpturama svetih Ivana i Pavla mučenika. Fotografije svetišta iz 1953. godine pokazuju da je u središnjem dijelu, iznad bogato dekorirana tabernakula na svetišnom zidu, postojao mramorni okvir velikih dimenzija s oltarnom palom Sv. Juraj ubija zmaja.⁴⁶ Oltar je imao i bočne ophode, iznad kojih su stajali kipovi anđela lučonoša. Današnji neobičan manji okvir iznad tabernakula zapravo je bio izvorno popunjen mramornom zavjesom i anđelima koji su činili pozadinu pri izlaganju pokaznice. Uslijed rekonstrukcije svetišta i otkrivanja te prezentiranja gotičkih fresaka pedesetih godina 20. stoljeća neki su dijelovi oltara demontirani. Glavni se oltar tako sveo na središnji dio, kojemu je smanjena visina te je uvelike osiromašen skulpturom. Slijedom ove nespretne konzervatorske i restauratorske intervencije župna crkva Sv. Jurja izgubila je važan dio svojeg povijesnoumjetničkog inventara.



Slika 13. Glavni oltar, snimila M. Jerman, 2011.

⁴⁶ Izgled ove oltarne pale, danas izgubljene, dokumentiran je na fotografijama iz 1953. godine te bi prema stilskim karakteristikama odgovarala vremenu narudžbe već spomenute oltarne pale koju su za 361 libru, odnosno 60 dukata naručili župljani 1614. godine. Fotografije su dio fototeke Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture Republike Hrvatske.



Slika 14. Glavni oltar, Fototeka Konzervatorskog odjela u Rijeci



Slika 15. Glavni oltar, Fototeka Konzervatorskog odjela u Rijeci

Ovako okrnjen, glavni oltar lovranske župne crkve može se pripisati nepoznatom altaristu ili radionici koja je djelovala u zadnjoj četvrtini 18. stoljeća. On je jednostavne građe, a njime dominira hladna harmonija bijelog, crvenog i crnog mramora, dok su kipovi i reljefi od bijelog mramora, što je karakteristika oblikovanja oltara tog razdoblja na području Friulija i slovenske doline. Kipovi svetih Ivana i Pavla mučenika vrlo su slični, a njihova je impostacija gotovo zrcalno simetrična. Oltarna skulptura mogla bi upućivati na neku manju radionicu koja je svojom vještom, ali ne i najkvalitetnijom izradom zadovoljavala potrebe naručitelja.

Oltari Majke Božje i Srca Isusova

Oltari ispod trijumfalnog luka crkve, posvećeni Majci Božjoj i Srcu Isusovu, poput onog glavnog, bili su presloženi tijekom pedesetih godina 20. stoljeća te su tom prilikom izgubljeni njihovi bočni kipovi i ostali ukrasni elementi. Lijevi oltar ispod trijumfalnog luka, koji je nastao u prvj četvrtini 18. stoljeća⁴⁷, i prije spomenutih konzervatorskih radova izgubio je svoju središnju skulpturu, umjesto koje je kasnije u oltarnu nišu postavljen kip Bogorodice nastao na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Gornja



Slika 16. Oltar Majke Božje, snimila M. Jerman, 2011.

zona sa zabatom i protomom, zajedno sa stipesom oltara, ukazuje da je ovaj oltar djelo nepoznate istarske radionice koja je izrađivala oltare za područje Primorja i otoka Krka.⁴⁸ Originalni par skulptura naatici oltara nestao je sredinom 20. stoljeća, kada su na njihovo mjesto postavljeni anđeli lučonoše koji su se prije nalazili iznad bočnih prolaza glavnog oltara.

Od izvornih dijelova oltara Srca Isusova ispod trijumfalnog luka desno sačuvan je stipes identičan onom na lijevom oltaru te dio oltara sa zabatom na kojima su kipovi sv. Nikole i sv. Antuna Pustinjaka. Umjesto protome postavljen je plemićki grb, koji bi mogao biti jedna od varijacija grba obitelji Androcha,⁴⁹ a čije potomke pratimo na području Kvarnera od 16. stoljeća pa sve do 1762. godine, kada umire

⁴⁷ Ispod oltarne niše djelomično je sačuvan natpis koji datira izgradnju oltara upravo u prvu polovicu 18. stoljeća (MATRIS GRATIAR MARIA NONO? E? E?T? MDCC?).

⁴⁸ I za ovaj atributivni prijedlog zahvaljujem Damiru Tuliću, asistentu na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci.

⁴⁹ Gigante, Riccardo, *Blasonario fiumano*, La vedetta d' Italia, Rijeka, 1938., str. 107–108.

Adamo Ottavio barone Anrocha, posljednji u rodu. S obzirom na to da je na tom mjestu vjerojatno postojala protoma poput one na oltaru Majke Božje, za pretpostaviti je da je grb naknadno postavljen na to mjesto. Njegovu izvornu ubikaciju nemoguće je utvrditi, no moguće je pretpostaviti da su pripadnici obitelji Androcha sudjelovali u postavljanju bočnih oltara ili čak glavnog oltara u župnoj crkvi Sv. Jurja tijekom 18. stoljeća.⁵⁰



* * *

Župna crkva Sv. Jurja svojim sačuvanim inventarom daje značajan pregled stilskih promjena drvene i mramorne opreme sakralnih objekata od 17. stoljeća pa sve do početka 20. stoljeća. U najstarijim izvorima vezanim uz ovu crkvu spominje se puno bogatija altaristička oprema, koja se tijekom stoljeća, dodavanjem novih oltara i njihovim nespretnim preslagivanjem, znatno promijenila. Iz današnjeg inventara, prema svojem značaju, izdvaja se vrlo vrijedan drveni poklopac krstionice s kraja 17. stoljeća, koji se pripisuje Ziererovoj radionici. Oltarna pala s prikazom sv. Antuna Padovanskog važan je doprinos slikarskom opusu Francesca Potenze, venecijanskog slikara djelatnog početkom 19. stoljeća. Dio inventara, poput slike koja prikazuje Gospu Karmelsku, sv. Šimuna Stocka i duše u čistilištu, trebalo bi dati na restauraciju stručnjacima Hrvatskog restauratorskog zavoda kako bi se moglo mjerodavnije suditi o njihovim stilskim odlikama i time nastaviti istraživanje o umjetničkim vrijednostima ovog sakralnog objekta. Altaristička oprema župne crkve Sv. Jurja, iako skromna u povijesnoumjetničkom smislu, ipak svjedoči o specifičnu ukusu i mogućnostima naručitelja te aktivnosti drvorezbarskih i kiparskih-kamenoklesarskih radionica koje su kroz spomenuta stoljeća djelovala na pro-storima Istre i Kvarnera.

Slika 17. Oltar Srca Isusova, snimila M. Jerman, 2011.

⁵⁰ Na ovom mjestu želim zahvaliti Damiru Tuliću, asistentu na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci, na ustupljenim fotografijama i savjetima pri pisanju ovoga rada. Također zahvaljujem i svojoj mentorici prof. dr. sc. Nini Kudiš na vrlo korisnim prijedlozima pri istraživanju ove teme. Zahvaljujem i Duški Gržeta, Damiru Krizmaniću te Nenadu Labusu iz Konzervatorskog odjela u Rijeci na velikoj susretljivosti i pomoći.

Literatura

1. Bauer Munić, Vesna, *Sakralna arhitektura istočnoistarskih komuna od XII. do XVIII. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2005.
2. Bolonić, Mihovil – Žic-Rokov Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.
3. Bradanović, Marijan, „Graditeljstvo Lovrana u kasnom srednjem i ranijem novom vijeku“, *Zbornik Lovranščine*, knj. 1, 2010., str. 215–254.
4. Bralić, Višnja, „Bogorodica Karmelska s dušama u čistilištu“, u: Bralić, Višnja – Kudiš Burić, Nina (ur.), *Slikarska baština Istre: djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*, Institut za povijest umjetnosti – Centar za povijesna istraživanja, Zagreb – Rovinj, 2006., str. 490–491.
5. Budini, Antonio, „Gaspere Craglietto“, *Pagine istriane*, 4, 1950., str. 146–152.
6. Fučić, Branko, *Istarske freske*, Zora, Zagreb, 1963.
7. Gigante, Riccardo, *Blasonario fumano*, La vedetta d' Italia, Rijeka, 1938.
8. Grković, Sanja, „Župna crkva sv. Jurja u Lovranu“, *Dometi*, god. 23, br. 11, 1990., str. 755–768.
9. Ivetić, Marija, *Drveni retabli oltara od XVII. do kraja XIX. stoljeća iz crkava središnje Istre*, Pučko otvoreno učilište – Muzej grada Pazina, Pazin, 2007.
10. Jurković, Ivan, „Valvasor, Johann Weichard“, natuknica u: Bertoša, Miroslav – Matijašić, Robert (ur.), *Istarska enciklopedija*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, 2005., str. 855.
11. Kudiš, Nina, *Sakralno slikarstvo XVI. i XVII. stoljeća u Rijeci i regiji* (katalog izložbe *Ars Sacra*), Centar za kulturu Rijeka, Rijeka, 1990.
12. Kudiš Burić, Nina – Labus, Nenad (prir.), *Dalle parti arciducali e sotto San Marco: Visite arciducali fatte del anno 1658 et venete 1659/U kraljevskim stranama i pod Svetim Markom: Vizitacije u pulskoj biskupiji na austrijskom i mletačkom području godine 1658. i 1659.*, Riječka nadbiskupija – Porečko-pulska biskupija – Adamić, Rijeka, 2003.
13. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
14. Marković, Vladimir, *Crkve 17. i 18. stoljeća u Istri – tipologija i stil*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2004.
15. Matejčić, Radmila, „Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj

- umjetnosti Rijeke“, *Zbornik za likovne umjetnosti*, br. 14, 1978., str. 153–179.
16. Matejčić, Radmila, „Barok u Istri i Hrvatskom primorju“, u: Horvat, Anđela – Matejčić, Radmila – Prijatelj, Kruno, *Barok u Hrvatskoj*, Liber – Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti – Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske – Grafički zavod Hrvatske – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982., str. 383–648.
 17. Matejčić, Radmila, *Crkva Gospe Trsatske i Franjevački samostan*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka, 1991.
 18. Mohorovičić, Andrija, „Stari gradovi kulturnopovijesni fenomen liburnijske obale“, *Liburnijske teme*, knj.1, 1974., str. 81–93.
 19. Pelc, Milan (ur.), *Veličina malenih: povijest i kulturna baština Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2010.
 20. Pelozo, Makso, *Župa Mošćenice*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984.
 21. Prijatelj, Kruno, „Slika Francesca Potenze u samostanu sv. Frane u Splitu“, *Kulturna baština*, br. 16, 1985., str. 57–60.
 22. Stefani-Steffich, Cornelio, *L'arte sacra nelle chiese di Lussingrande*, Vittorio Veneto, Pordenone, 2003.
 23. Tomić, Radoslav, „Dva djela iz ostavštine Gaspara Kraljeta u crkvi sv. Antuna Opata u Velom Lošinj“, u: Vicelja, Marina – Kudiš, Nina (ur.), *Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije*, Posebno izdanje zbornika Pedagoškog fakulteta, Centar za kulturu Rijeka, Rijeka, 1993., str. 277–286.
 24. Valvasor, Johann Weichard, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, Laibach, 1689.
 25. Viškanić, Damir, *Quaderna capituli Lovranensis/Kvaderna kapitula lovranskoga*, Katedra Čakavskoga sabora Opatija – Adamić, Lovran – Rijeka, 2002.
 26. Zajec, Vlasta, *Drvena skulptura 17. stoljeća u Istri* (doktorska disertacija), Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2001.
 27. Zajec, Vlasta, „Prilozi za katalog skulpture 17. stoljeća u Istri“, u: *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2004., str. 191–196.

SUMMARY

On Wooden and Marble Furnishings of the Parish Church of St George in Lovran

*In the first part of the paper an overview of the construction of the parish church of St George in Lovran is presented. The oldest document connected to the altars is the testament of the Lovran parson Raden dating in 1410. More substantial is the *Quaderna capituli Lovranensis*. The most valuable data can be found in the manuscript of Francesco Bartiroma's pastoral visit. He was the general vicar and of the bishop of Pula, Alvise Marcello (1653-1661). Several decades later, the parish church was visited by Johann Weichard Valvasor.*

In the second part of the manuscript, the wooden and marble altars from the church are presented. An unattributed altarpiece depicting St. Anthony of Padua is being added to the artistic oeuvre of Francesco Potenza, a Venetian painter. The carved wooden font cover is being connected to the workshop of Mihovil Zierer. According to the newly discovered data, all the preserved altars in the parish church of St. George in Lovran were being repeatedly altered during the past.

Key words: Lovran, St. George, altar studies, Francesco Potenza, Mihovil Zierer, Veli Lošinj, Boka Kotorska